

С. В. Шевчук,
к. е. н., докторант кафедри економіка підприємств,
Університет державної фіскальної служби України, м. Ірпінь

DOI: 10.32702/2306-6806.2019.3.71

НЕТАРИФНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИТНИХ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ

S. Shevchuk,
Candidate of Economic Sciences (Ph.D.), Doctoral student of the department
of economics of enterprises University of the State Fiscal Service of Ukraine, Irpin

NON-TARIFF REGULATION AS AN IMPORTANT MECHANISM FOR PROVIDING CUSTOMS INTERESTS OF THE STATE

У статті розглянуто сутність нетарифного регулювання як важливої складової забезпечення митних інтересів держави. Здійснено аналіз, на основі чого виокремлено перелік проблемних питань, що пов'язані з практично-прикладними аспектами провадження нетарифного регулювання, а також відображено його взаємозв'язки із ефективністю забезпеченням митних інтересів держави. Досліджено основні мотиви застосування нетарифних заходів, серед яких виокремлено: економічні, політичні, екологічні, суспільні, культурно-історичні. Встановлено, що засобами нетарифного регулювання держава впливає на забезпечення митних інтересів у різних сферах: державна безпека, екологічна, інформаційна, науково-технологічна та інвестиційно-інноваційна тощо. Проведено порівняльний аналіз використання методів нетарифного регулювання передовими країнами світу. Зроблено висновок, що заходи нетарифного регулювання у національній системі державного регулювання економіки є дієвими та важливими механізмами, що виконують широкий спектр завдань від протекціоністсько-контролюючих до стимулюючих, при цьому забезпечуючи широке коло митних інтересів держави на зовнішній та внутрішній арені.

The article considers the essence of non-tariff regulation as an important component of ensuring the customs interests of the state. An analysis was carried out on the basis of which the list of problematic issues related to the practical aspects of the implementation of non-tariff regulation was singled out, as well as its interrelations with the efficiency of ensuring the customs interests of the state. The main motives of the use of non-tariff measures, among which are distinguished: economic, political, ecological, social, cultural-historical, are investigated. It was established that the means of non-tariff regulation of the state affect the provision of customs interests in various spheres: state security, ecological, informational, scientific-technological and investment-innovation, etc. A comparative analysis of the use of non-tariff regulation methods in leading countries of the world was conducted. It has been established that a number of factors that weaken the domestic position of the efficiency of the implementation of non-tariff regulation, cause a number of internal institutional imbalances, lead to manipulations with permits and make some inconveniences within the framework of the resumption of foreign economic activity by entities of management. Attention is drawn to the low level of automation and digitization of information in the system of circulation and documentation of a number of institutions that carry out non-tariff regulation. It is concluded that non-tariff regulation measures in the national system of state regulation of the economy are effective and important mechanisms that perform a wide range of tasks from protectionist-controlling to stimulating, while ensuring a wide range of customs interests of the state on the external and internal arena. The strategic and operational-tactical tasks of the state authorities, within the framework of protecting customs interests by the mechanisms of non-tariff regulation, are determined, which will help to improve the complex approach of the operational response to the variability of the foreign economic situation and the efficiency of ensuring customs interests.

Ключові слова: митні інтереси, державне регулювання, нетарифне регулювання, методи нетарифного регулювання, технічні бар'єри.

Key words: customs interests, state regulation, non-tariff regulation, methods of non-tariff regulation, technical barriers.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Лібералізація кордонів та зміна економічної парадигми взаємовідносин між суб'єктами господарювання є одними із головних викликів ХХІ ст., що постали пе-

ред розвинутими країнами світу. За сучасних умов, нарощування економічного потенціалу держави лежить у площині пошуку та ідентифікації новітнього державного інструментарію вирішення екзогенних та ендемогенних

дисбалансів, перегляду концептуальних основ його використання в ринкових умовах за для встановлення балансу між фіскально-контролюючою та регулюючо-стимулюючою функціями держави.

У такому контексті серед засобів та механізмів державного регулювання економічних процесів чільне місце відводиться механізмам нетарифного регулювання як важливим детермінантам забезпечення митних та національних інтересів держави, що, з однієї сторони, здатні позитивно впливати на зовнішню торгівлю забезпечуючи її зростання, сприяти розвитку експортного потенціалу країни, підвищувати захист вітчизняного товаровиробника та якість імпортованої продукції, з іншої — є факторами протекціоністського характеру, які в цілому здійснюють негативний вплив на розвиток міжнародної торгівлі у розрізі застосування різного роду обмежень, деформації структурної кон'юнктури торгівлі, додатковому фіскальному навантаженні тощо.

У цьому контексті роль та використання заходів нетарифного регулювання є одним із важливих механізмів підвищення конкурентоспроможності держави у площині як захисту митних інтересів, так і стимулювання зовнішньоекономічної активності, що робить тему обраного дослідження актуальною та своєчасною.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питанням розвитку та провадження нетарифного регулювання надається значна увага серед зарубіжних та вітчизняних науковців, серед яких варто виокремити І. Бережнюка, Р. Болдвіна, О. Гребельника, І. Дюмулена, О. Єгорова, Т. Мельника, В. Орлову, П. Пашка, Л. Пісьмаченко, В. Чайковську та ін.

Проте, незважаючи на вагомий доробок зазначених вище науковців, варто констатувати, що все ж найбільш ґрунтовно окресленими залишаються науково-методологічні аспекти досліджуваної проблематики, водночас значно менша увага приділена її теоретико-прикладним нюансам. З огляду на що, більш ретельного висвітлення потребують системно-функціональні питання реалізації нетарифного регулювання в сучасних умовах, з виокремленням проблемних аспектів, що впливають на ефективність державного регулювання захисту митних інтересів держави.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є системно-функціональний аналіз здійснення нетарифного регулювання в Україні та відображення сутнісних взаємозв'язків його впливу на забезпечення митних інтересів держави.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Нетарифне регулювання — непересічна та багатогранна категорія як з позиції теоретиків-практиків, так і з позиції провадження державного регулювання. На думку багатьох дослідників [1—5], сутність зазначеної категорії зводиться до використання державою регулятивних важелів впливу, окрім тарифів, на здійснення зовнішньоекономічної діяльності з метою досягнення певного позитивного ефекту чи їх сукупності. Проте сутнісна характеристика, діапазон застосування та методологічний вимір окресленого впливу є предметом постійних та гострих наукових дискусій.

У дослідженні ми не ставимо за мету охопити увесь спектр складних, багаторівневих та методологічно-концептуальних аспектів, що пов'язані з провадженням нетарифного регулювання та отримати чіткі, однозначні відповіді, адже в рамках цієї роботи це неможливо. Проте вважаємо, що об'єктивного аналізу потребує виокремлення проблемних питань, що пов'язані з практич-

но-прикладними аспектами провадження нетарифного регулювання, а також відображення їх взаємозв'язку із ефективністю забезпеченням митних інтересів держави.

Підвищений інтерес до нетарифного регулювання можна порівняти з пошуком емерджентних ефектів в рамках відцентрових та доцентрових форм прояву інтеграційних тенденцій країн, де "доцентрова — прагнення міжнародних організацій до більш тісної співпраці з СОТ, відцентрова — намагання зберегти автономність та вплив у сферах своєї компетенції" [1, с. 9].

Таким чином, держави намагаються захистити свій митний кордон та власну ідентичність, підлаштовуючись під глобальну інституціональну інфраструктуру міжнародної системи взаємозв'язків в правочинний спосіб. Адже виконання країнами прийнятих на себе зобов'язань, взятих в рамках діяльності в СОТ, та з огляду на позицію інтернаціональних інституцій, таких як ВМО, ГАТТ/СОТ, МВФ, Світовий банк, ООН (ЮНКТАД), що пропагують ліквідацію економічних бар'єрів в рамках провадження митно-тарифної політики та повну лібералізацію зовнішньоекономічних відносин в глобальному масштабі, обумовлює пошук нових форм захисту національної безпеки.

Так, О. Дем'янюк пояснює та взаємопов'язує активізацію інтересу до нетарифних заходів на сучасному етапі розвитку з:

- діяльністю Світової організації торгівлі щодо скорочення ставок мит та поступову їх ліквідацію за окремими товарними групами;

- застосуванням на двосторонньому, регіональному та багатосторонньому рівнях режиму найбільшого сприяння процесів, пов'язаних з встановленням, відміною чи пільгами щодо мит;

- поширенням у світі преференційних угод;
- функціонуванням інтеграційних угруповань, які (як мінімум) поступово усувають мита у взаємній торгівлі, що позначається на загальному зниженні рівня митно-тарифного регулювання у світі [2, с. 94].

На думку В. Олефіренко саме "значне зниження рівня тарифних ставок і зв'язування тарифів 161 країною світу обумовили появу в глобальній торговельній системі більш латентного, гнучкого та дієвого протекціонізму, основу якого складають нетарифні методи регулювання, що постійно модифікуються та ускладнюються і становлять головну проблемну сферу багатосторонніх переговорів у Світовій організації торгівлі" [1, с. 1].

У країнах Європейського союзу використання нетарифних заходів трактується як "будь-які дії, окрім тарифів, що перешкоджають вільному потоку міжнародної торгівлі" [3, с. 245] та зводиться до використання у дворівневому форматі, перший — перешкоди на рівні держав-членів, другий — бар'єри на рівні ЄС.

Прикладами таких бар'єрів є кількісні обмеження, тарифні квоти, добровільні обмеження експорту, упорядкований маркетинг, експортні субсидії, державні закупівлі, ліцензування імпорту, антидемпінгові/компенсаційні мита та технічні бар'єри в торгівлі [4, с. 146].

Також "до категорії нетарифного регулювання зазвичай зараховують різні заходи фінансової, технічної, адміністративної, кредитної й торговельної політики як свідомо скеровані на регулювання зовнішньої торгівлі (заборони, квотування, ліцензування), так і призначені для інших цілей впливу на зовнішню торгівлю (наприклад, санітарні, ветеринарні й фітосанітарні обмеження)" [5, с. 25].

Взаємозалежність між ефективністю захисту митних інтересів та провадженням нетарифного регулювання закріплена як у нормативно-правових актах Митного кодексу України (статті 4, 7, 36, 71 та ін.) [6], Закону

Рис. 1. Забезпечення митних інтересів у рамках використання методів нетарифного регулювання

України Про зовнішньоекономічну діяльність [7], так і простежується в низці казуальних взаємозв'язків, серед яких:

— по-перше, нетарифні методи вирішують практично однаковий спектр завдань, що і митно-тарифні, слугуючи певною альтернативою тарифам, що простежується у забезпеченні таких митних інтересів як наповнення дохідної частини державного бюджету та захисті вітчизняного товаровиробника шляхом регулювання експортно-імпорتنних операцій;

— по-друге, митні органи відіграють суттєву роль у системі нетарифного регулювання, оскільки вони виконують контролюючу функцію даних заходів, особливо стосовно митного оформлення і митного контролю [5, с. 24].

— по-третє, повноцінне забезпечення митних інтересів в економічній, інформаційній, інвестиційно-інноваційній та науково-технологічній сферах можливе лише за рахунок комплексного поєднання митної справи, митно-тарифного та нетарифного регулювання в частині застосування заходів: протидії щодо критичної залежності національної економіки від кон'юнктури зовнішніх ринків і низьких темпів розвитку внутрішнього ринку; упередження недостатніх темпів відтворювальних процесів та подолання структурних деформацій в економіці; проведення аналізу та сприяння забезпечення економічної незалежності України від зростання частки іноземного капіталу у стратегічних галузях економіки; усунення диспропорцій та дисбалансів нераціональної структури експорту, створення інтерактивної он-лайн системи документообігу, щодо обміну даними, інформацією та документами з іншими державними органами та країнами партнерами тощо [8, с. 30—31].

Серед основних мотивів застосування нетарифних заходів окрім економічних, варто виокремити й низку інших, серед яких політичні, екологічні, інформаційні, суспільні, культурно-історичні тощо. Так, уміло оперуючи засобами нетарифного регулювання держава впливає на забезпечення митних інтересів в різних сферах:

— державна безпека (боротьба із поширенням корупції в митних органах, зрощення бізнесу і політики, організованої злочинної діяльності, незаконного вве-

знення в країну зброї, боєприпасів, вибухових речовин і засобів масового ураження, радіоактивних і наркотичних засобів та поширення міжнародного тероризму);

— екологічна (захист від неконтрольованого ввезення в Україну екологічно небезпечних технологій, речовин, матеріалів і трансгенних рослин, збудників хвороб, небезпечних для людей, тварин, рослин і організмів тощо);

— інформаційна (створення інтерактивної он-лайн системи документообігу щодо обміну даними, інформацією та документами з іншими державними органами та країнами партнерами, в частині унеможливлення порушень законодавства);

— науково-технологічна та інвестиційно-інноваційна (сприяння захистові прав інтелектуальної власності, створення умов для активізації розвитку економічних суб'єктів, вітчизняного науково-технічного й інноваційного потенціалів, підвищення конкурентоспроможності національної економіки)

— суспільні, культурно-історичні (недопущення ввозу продукції з низьким морально-етичним змістом, що пропагує міжнаціональні конфлікти, сепаратизм, боротьба з вивозу культурних, історичних цінностей, пам'яток археології, творів мистецтва тощо).

Для цього в державних органах влади є цілий арсенал нетарифних засобів для реалізації поставлених цілей, який схематично можна зобразити наступним чином (рис. 1).

Низка державних інституцій як Міністерство економічного розвитку і торгівлі, Міністерство аграрної політики та продовольства, Національний банк, Державна фіскальна служба, Державна служба експортного контролю тощо використовуючи різного роду важелі та обмеження впливають на суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності вибудовуючи та розставляючи акценти зовнішньо-торгівельної політики, яка у тісному взаємозв'язку з митною спрямовані на забезпечення митних інтересів держави.

Обумовлене формує та визначає стратегічні та оперативні-тактичні завдання органів державної влади [9, с. 188], в рамках захисту митних інтересів механізмами нетарифного регулювання, серед яких:

Таблиця 1. Стан використання заходів нетарифного регулювання передовими країнами світу у 2018 р.

Показники	Країни*													
	Америка		Китай		Канада		Росія		Туреччина		Японія		Франція	
	од.	%	од.	%	од.	%	од.	%	од.	%	од.	%	од.	%
Санітарні та фіто санітарні заходи од.	72	33	55	42	81	65	10	53	11	20	65	65	1	10
Технічні бар'єри в торгівлі од.	109	50	65	50	34	28	3	16	35	64	35	35	8	90
Антидемпінгові заходи од.	22	10	8	6	5	4	5	26	6	11	—	—	—	—
Компенсаційні заходи од.	17	7	1	0,5	4	3	—	—	1	1,5	—	—	—	—
Гарантійні заходи од.	—	—	2	1,5	—	—	1	5	2	3,5	—	—	—	—
Всього	220		131		124		19		55		100		9	

Примітка: * Наведені відсоткові дані можуть мати похибку у 0,5% у зв'язку із заокругленням згідно з математичними правилами.

Джерело: розраховано автором на основі [10].

— захист митного кордону, економічного суверенітету, економічних та національних інтересів України;

— формування концепції і стратегії розвитку зовнішньоторговельних зв'язків та основних принципів торговельної політики;

— державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності, а також діяльності, що пов'язана з підтвердження відповідності товарів обов'язковим вимогам у зв'язку з їх ввезенням в Україну і вивозом з України;

— встановлення відповідних вимог, критеріїв, обов'язків щодо безпеки навколишнього середовища, життя та здоров'я громадян, їх майна, суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, державного майна, а також життя або здоров'я тварин і рослин, товарів, транспортних засобів під час перетину митного кордону України і провадження відповідних видів контролю за ними;

— визначення особливостей регламентації та встановлення порядку вивезення з України і ввезення в Україну небезпечних відходів, отруйних, вибухових речовин, наркотичних засобів, сильнодіючих, психотропних речовин та їх прекурсорів, біологічно активних матеріалів тощо.

Проводячи аналогії використання нетарифного регулювання передовими країнами світу, варто констатувати, що основними нетарифними обмеженнями, які застосовуються для регулювання надходження імпорту товарів у країни є технічні заходи (технічні бар'єри, санітарні та фітосанітарні заходи). "На сьогодні близько 2/3 світової торгівлі регулюється саме технічними бар'єрами, санітарними та фітосанітарними заходами (індекс покриття світової торгівлі технічними бар'єрами становить 60%, санітарними та фітосанітарними заходами — 10%), а 25% світової торгівлі — нетехнічними (ціновими та кількісними)" [1, с. 9—10]. Показовим у цьому випадку є результати впровадження заходів нетарифного регулювання передовими країнами світу у 2018 році, що відображено у таблиці 1.

У представленій таблиці серед нетарифних обмежень, які застосовуються країнами, домінуюча роль відводиться тарифним бар'єрам в торгівлі та санітарним і фітосанітарним заходам. Зокрема, сумарний показник зазначених методів у загальній сукупності усіх засобів, що застосовувалися в США становить 83%, у Китаї — 92%, у Канаді 93%, у Японії 100%. Основною первопричиною використання нетарифних заходів, а саме технічних бар'єрів у торгівлі та санітарних й фітосанітарних обмежень, є широкий спектр цілей та задач, який за рахунок них досягається державами в регулятивно-управлінський спосіб.

Підмінюючи та видозмінюючи першопричини запровадження таких заходів, використовуючи як обґрунтування захист здоров'я населення, навколишнього середовища, флори і фауни країни, що дозволено в рамках міжнародних угод ГАТТ/СОТ, країни у правочинний спосіб безперешкодно зменшують кількість імпор-

тованих товарів до країни забезпечуючи захист вітчизняного товаровиробника та зміцнюючи власні позиції на міжнародній арені, а також убезпечують внутрішнього споживача від товарів, які не відповідають національним стандартам систем виміру та інспекції якості, вимогам техніки безпеки, санітарно-ветеринарним нормам тощо.

Тобто тут варто говорити про "бажання захистити внутрішній ринок та певною мірою укріпити власні позиції в міжнародній торгівлі під час кризових явищ у міжнародній економічній системі, не викликаючи підозру інших країн стосовно справжніх цілей такого застосування і аргументуючи це захистом власного споживача" [11, с. 40].

Наприклад, "...в країнах ЄС набули широкого використання технічні бар'єри, які довели свою ефективність у зовнішньоекономічному регулюванні. Активне використання цілого комплексу нетарифних заходів дозволяє ЄС здійснювати ефективний захист цих галузей, незважаючи на практично повне усунення тарифних бар'єрів у цих галузях відповідно до взятих ЄС зобов'язаннями за Угодами Уругвайського раунду СОТ" [4, с. 149].

Середня тривалість антидемпінгових заходів у країнах ЄС становить 6—7 років, близько 12% антидемпінгових заходів залишаються чинними протягом більше десяти років. Близько третини товарів, що підпадають під антидемпінгові заходи в ЄС, — це хімічні речовини, 23% — кольорові метали, включаючи залізі сталь, 7% — мінеральні продукти, 6% — текстильні вироби, одяг і взуття. ЄС не підтримує кількісних обмежень на імпорт з членів СОТ задля захисту вітчизняних виробників. Однак деякі продукти зі сталі з Росії та Казахстану, а також певні види текстилю з Білорусі і Кореїської Народної Демократичної Республіки підлягають імпорним квотам [4, с. 147]. Проте для об'єктивності варто зазначити, що не усі країни ЄС використовують важелі нетарифного регулювання. Зокрема згідно з даними "World Trade Organisation" за 2018 рік, такі країни, як Німеччина, Болгарія, Польща, Словачія, жодним чином не впливали на здійснення зовнішньоекономічної діяльності заходами нетарифного регулювання.

"Географічна структура зовнішньої торгівлі ЄС характеризується орієнтацією на торговельний обмін у рамках регіону. На взаємну торгівлю країн-членів припадає майже 60% усього торговельного обороту, що є наслідком, передусім, функціонування єдиного внутрішнього ринку, відсутності тарифних і більшості нетарифних бар'єрів, застосування єдиних стандартів, узгоджених податків, єдиних правил конкуренції й єдиної валюти" [12, с. 21], що не можна сказати про Україну. Наша держава, незважаючи на, нині, обраний вектор інтеграції, все ж залишається у стані, з якого важко скласти враження про економічну доцільність обраного напрямку руху. Європейський ринок завжди був при-

Таблиця 2. Динаміка використання заходів нетарифного регулювання в Україні за період 2010–2018 рр.

Показники	Роки									
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
Санітарні та фіто санітарні заходи	2	7	5	2	3	3	3	–	11	
Технічні бар'єри в торгівлі	8	11	19	6	4	5	5	18	14	
Антидемпінгові заходи	2	6	3	2	1	–	–	6	2	
Компенсаційні заходи	–	–	–	–	–	–	–	–	–	
Гарантійні заходи	3	2	–	1	–	–	–	1	–	
Спеціальні гарантії	–	–	–	–	–	–	–	–	–	
Тарифні квоти	–	–	–	–	–	–	–	–	–	
Експортні субсидії	–	–	–	–	–	–	–	–	–	
Кількісні обмеження	–	1	–	1	1	–	–	–	–	
Всього	15	27	27	12	9	8	8	25	27	

Джерело: складено та розраховано автором на основі [10].

ваблним для вітчизняного товаровиробника проте важко досяжним, з огляду на низку факторів, серед яких, на нашу думку, ключовим залишається недостатня підтримка вітчизняних експортерів.

Аналізуючи стан справ з провадження нетарифного регулювання в Україні, можна спостерігати таку динаміку використання нетарифних заходів за період з 2010 по 2018 роки, що представлена у таблиці 2.

Статистико-фактологічні дані таблиці 2 вказують, що Україна є поміркованим ініціатором використання важелів нетарифного регулювання. Так, сукупна їх кількість у розрізі конкретного року не перевищує 27 одиниць. Домінуючими при цьому є заходи, що аналогічно застосовуються передовими країнами світу: технічні бар'єри в торгівлі та санітарні й фітосанітарні методи. Певним чином це пояснюється підписаною Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, що передбачає проведення роботи щодо гармонізації національних стандартів з міжнародними та європейськими, особливо в частині застосування санітарних та фітосанітарних заходів.

При цьому простежується використання й інших методів, серед яких антидемпінгові, гарантійні заходи та кількісні обмеження, які мали місце практичного застосування у 2011, 2013–2014 рр. Разом з тим процес нетарифного регулювання в Україні не є комплексним та має ряд прогалин, що впливають на реалізацію його ефективності. Під час застосування нетарифних заходів регулювання країна повинна мати чіткий план, який, на жаль, важко простежити в діях органів виконавчої влади. Адже застосування заходів нетарифного регулювання не позбавлені дуалізму. Протекціоністські дії можуть як не принести бажаних ефектів, так і викликати аналогічну реакцію країн партнерів. Показовим є приклад із запровадження додаткового імпортного збору в Україні у 2015 р. терміном на 12 місяців згідно з Законом України Про заходи щодо стабілізації платіжного балансу України відповідно до статті XII Генеральної угоди про тарифи й торгівлю 1994 р. [13].

Так, за результатами впровадження відповідного заходу не вдалося позитивно вплинути на низхідні тенденції економічних процесів, а навпаки "за розрахунками ділових асоціацій, зниження реального ВВП України становило 6%, в результаті чого бюджет недоотримав близько 36 млрд грн сукупних податків" [14, с. 58], що лише поглибило структурні диспропорції у розрізі зменшення реального ВВП України; кон'юнктурних коливань ділового клімату, збільшення як внутрішніх, так і експортних цін на продукцію, а також негативного фіскального ефекту. Крім цього, держава отримала як порцію критики передових країн світу (США, ЄС, Японія), так і дзеркальні наслідки у вигляді зустрічних санкцій. Зокрема "Республіка Узбекистан, яка з 20 червня 2015 року прийняла адекватну постанову, що передбачала введення з 1 липня 2015 року строком на 12 мі-

сяців додаткового збору на імпортовані українські товари" [14, с. 55].

Подальші прорахунки органів державної влади є неприпустимими та загрозливими, з огляду на низку причин, однією з яких є продовження торговельної війни з РФ та посиленням світової конкуренції за ринки збуту основних для України видів промислової продукції. Так, адекватної оцінки та реакції потребують дії РФ та Євразійської економічної комісії, щодо обмеження транзиту та безмитного ввезення, а також запровадження імпорتنих мит на цілу низку української продукції, що вже мали надзвичайно негативний вплив на українських виробників протягом 2016–2017 рр.

Водночас "у 2018 р. ситуація загострилася запровадженням США в березні імпортного мита на сталь у розмірі 25 % та алюмінію у розмірі 10 %, що стало сигналом для багатьох європейських країн щодо початку масштабних заходів із захисту власного ринку металопродукції та диверсифікації експорту. 26.03.2018 р. ЄС почав захисне розслідування щодо імпорту металопродукції, запровадивши з 19.07.2018 р. на 200 днів попередні заходи у вигляді глобальної тарифної квоти та мита в розмірі 25 %. Туреччиною 27.04.2018 р. також розпочато захисне розслідування щодо металопродукції, у т. ч. української. Крім того, Офіс торговельного представника США призупинив для частини українських товарів дію Генералізованої системи преференцій. Під дію обмеження потрапили 155 видів товарів, зокрема деякі продукти харчової, легкої, деревообробної промисловості та машинобудування 155. Закриття країнами власних ринків загрожує Україні, з одного боку, продовженням експансії іноземних виробників (насамперед китайських та російських) на внутрішньому ринку, а з іншого — втратою ринків збуту та зниженням експортної активності національних виробників" [15, с. 68].

Послаблюють вітчизняні позиції ефективності реалізації нетарифного регулювання і ряд внутрішніх інституційних дисбалансів, серед яких варто виокремити наступні:

По-перше, видача дозвільної документації здійснюється фактично в паперово-ручному режимі та розпорошена між різного роду органами центральної виконавчої влади, що формують та реалізують відповідну політику або ж їх структурними підрозділами в регіональних представництвах, що становить певні незручності суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності, бюрократизує процес та обумовлює низку маніпуляцій з дозвільними документами на кшталт підробки сертифікатів, фальшування товаросупровідних документів тощо.

По-друге, через велику кількість державних інституцій, що задіяні в даному роді діяльності, процес визначення й формування лінії економічної доцільності та координаційної виваженості не позбавлений статичності, трудомісткості та бюрократизму, що

прямо впливає на рівень ефективності впроваджених заходів;

По-третє, діяльність щодо об'єктивної та адекватної оцінки реалізованих заходів в рамках нетарифного регулювання важко піддається прорахунку. На сьогодні існуюча на державному рівні методика [16] оцінки ефективності впровадження заходів нетарифного регулювання потребує корегувань та удосконалень в частині конкретизації та градації успішності реалізації заходу, встановлення суб'єктів та характеру відповідальності за негативний результат запровадженого акту, розкриття та деталізації прогнозних методик тощо. Так, важким та важливим залишається врахування: волатильності тенденцій внутрішнього середовища, ризиків та динаміки зовнішньої кон'юнктури, що у геометричній прогресії ускладнюють прогнозування порогових показників та здійснення оцінки очікуваних ефектів.

По-четверте, застосування інструментарію нетарифного регулювання має ряд специфічних особливостей, що вимагають чіткості, комплексності, прогнозованості та контролю. Адже, даний вид державної діяльності дає можливість отримання як статичних, короткострокових результатів, так і динамічного прояву позитивної чи негативної маржинальності впроваджених заходів у майбутньому. У зв'язку з чим базові прорахунки ефективності мають враховувати не лише набір ризик-орієнтованих чинників але й фактор часу та ймовірну реакцію суб'єктів ЗЕД та міжнародної спільноти.

По-п'яте, при оголошеному курсі держави на діджиталізацію управлінської системи [17], готовність стану низки державних інституцій, що задіяні в процесі нетарифного регулювання, до автоматизації та оцифрування інформації в системі обігу та супроводження власної документації, а також представлення її в інтерактивному режимі, не відповідає вимогам сьогодення та заслуговує як мінімум незадовільної оцінки. Дані процеси перебувають або у стані погодження проекту або тільки будуть ініційовані, а основне обґрунтуванням статичності процесу — відсутність коштів. Зокрема цей аспект ускладнює функціонування нещодавно запровадженої системи єдиного вікна на митниці, а також роботу органів доходів та зборів по здійсненню контролю та забезпеченню митних інтересів держави, страждають від цього і митні інтереси суб'єктів ЗЕД. Як наслідок, додаткові ризики у забезпеченні митних інтересів держави, посягання та недодержання конституційних прав суб'єктів господарювання.

По-шосте, "у контексті реалізації Угоди про асоціацію України з ЄС для вирішення економічних завдань необхідно ухвалити низку законодавчих актів у транспортній галузі та внести зміни до Митного кодексу з тим, щоби приєднатися до Конвенції ЄС про єдиний режим транзиту та Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами. "Слабкою ланкою" у виконанні умов Угоди вже не перший рік залишається підписання Угоди про оцінку відповідності та прийнятність промислової продукції (Agreements on Conformity Assessment and Acceptance of Industrial Goods — АСАА), — по суті Угоди про взаємне визнання Україною та ЄС сертифікатів відповідності на промислову продукцію (як це передбачено статтею 57 Угоди про Асоціацію). Для виконання цього завдання Україна має насамперед ухвалити зміни до законів про технічні регламенти й оцінку відповідності та про здійснення державного ринкового нагляду. Такі кроки дозволять українським товаровиробникам та експортерам почуватися на європейському ринку так само впевнено, як і на українському" [15, с. 387].

Зазначені проблемні аспекти впливають як на загальний економічний стан у країні, так і на забезпечення митних інтересів держави. Інертність, розбалансованість та відсутність єдиновекторності руху по досягненню конкретних цілей державних органів влади гальмують своєчасну реакцію на сьогоденні виклики. "Крім того, держава зазнає великих втрат у результаті неле-

гального проникнення іноземних товарів через митний кордон України з порушенням вимог чинного законодавства шляхом: використання фіктивних фірм; неповного декларування; заниження митної вартості; неправильної класифікації товарів; підробки сертифікатів тощо" [18, с. 17].

У відповідному форматі першочерговими кроками покращення ситуації, на нашу думку, є:

- кооперація зусиль державних інституцій та визначення головного регуляторно-координаційного органу (наприклад, Міністерство економічного розвитку та торгівлі), що формуватиме основні напрями та механізми забезпечення митних інтересів в рамках впровадження нетарифного регулювання;

- розробка єдиної інформаційної мережі між регуляторними органами державної влади для систематизації документарно-дозвільної бази нетарифних обмежень, а також її візуалізації в інтерактивному режимі для покращення ділового середовища в рамках дебюрократизації;

- законодавчо закріплене підвищення відповідальності за розробку, моніторинг та контроль виконання регуляторних процедур, що не мали жодного впливу або вплинули негативним чином на економічну кон'юнктуру;

- подальша співпраця та налагодження консенсусу між представниками бізнес середовища та державними інституціями, у форматі публічних консультацій, проведення різного роду опитувань, побудови оціночних рейтингів тощо, що сприятиме виявленню слабких місць нетарифного регулювання та пошуку більш дієвих інструментів державного впливу;

- удосконалення та оптимізація нормативно-правової бази регламентації застосування нетарифних заходів у частині забезпечення узгодженості вимог регуляторних процедур на всіх рівнях, а також законодавче зобов'язання необхідності проведення кількісного аналізу витрат і вигод при прийнятті або корекції законодавчих актів;

- пришвидшення імплементації та гармонізації Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами та Конвенції про єдиний режим транзиту; а також Регламенту 608/2013 про митний контроль за дотриманням прав інтелектуальної власності;

- подальше налагодження комунікаційної складової та автоматизація в рамках інформаційного обміну із митними органами сусідніх країн, адже з семи країн, з якими межує Україна повноцінний обмін митною інформацією відбувається лише з двома з них (Молдова в рамках автоматизованої системи PAIES, Білорусь автоматизована система PRINEX), частковий обмін наявний з Польщею, пілотний проект запроваджується з Угорщиною, тривають перемовини зі Словаччиною та Румунією, призупинений діалог з РФ.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи вищезазначене, варто констатувати, що заходи нетарифного регулювання у національній системі державного регулювання економіки є дієвими та важливими механізмами, що виконують широкий спектр завдань від протекціоністсько-контролюючих до стимулюючих, при цьому забезпечуючи широке коло інтересів держави (економічних, політичних, екологічних, суспільних, митних) на зовнішній та внутрішній арені. Водночас система нетарифного регулювання потребує удосконалень та взаємоузгоджень, щоб повноцінно та оперативно реагували на мінливість зовнішньоекономічної кон'юнктури та ефективно забезпечувати митні інтереси. У відповідному контексті реалізація сформованих та виокремлених пропозицій, на нашу думку, дозволить підвищити ефективність використання інструментів нетарифного регулювання та сприятиме забезпеченню визначеного діапазону митних інтересів.

Література:

1. Олєфіренко В.В. Нетарифне регулювання товарного обміну в глобальній торговельній системі: автореферат к. е. н. — Київ, 2015. — С. 22.

2. Дем'янюк О. Актуальні проблеми нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. Вісник ТНЕУ. — 2013 р. — № 4. — С. 94—102.

3. Кулешов А.В. Гайфутдинов В.А., Шишкіна О.В. Торговельні обмеження і заборони: [навчальне посібник]. 2011. — СПб: РІО СПб філіала РТА. — 456 с.

4. Бережнюк І.Г., Несторишин І.В. Нетарифне регулювання як основний елемент зовнішньоекономічної політики європейського союзу. Актуальні проблеми міжнародних відносин. — 2014. — Вип. 118 (частина І). — С. 145—151.

5. Гребельник О.П., Стеблянюк М.Д. Порівняльний аналіз теоретичних підходів до нетарифного регулювання. Митна безпека. — 2010. — № 1. — С. 24—34.

6. Митний кодекс України від 03.12.2017 № 4495-17. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>

7. Про зовнішньоекономічну діяльність Закон України від 16.04.1991 № 959-ХІІ URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12>

8. Шевчук С.В. Митні інтереси держави: принципи забезпечення та критерії деталізації. Формування ринкових умов в Україні. — 2018. — № 6 (205). — С. 25—32.

9. Митна політика та митна безпека України: монографія; за заг. ред. П.В. Пашка, І.Г. Бережнюка. — Хмельницький: ПП. Мельник А.А., 2013. — 338 с.

10. World Trade Organisation. Non-tariff measures. [Internet resource] <https://i-tip.wto.org/goods/Forms/GraphView.aspx>

11. Назаренко О. Порівняльний аналіз методів нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі України та зарубіжних країн. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. — 2013. — № 4 (69). — С. 39—45.

12. Мельник Т. М., Пугачевська К. С. Нетарифний протекціонізм у країнах ЄС та Україні. Бізнес Інформ. — 2014. — № 1. — С. 20—27.

13. Про заходи щодо стабілізації платіжного балансу України відповідно до статті XII Генеральної угоди про тарифи й торгівлю 1994 р закон України від 25 грудня 2014 року № 1562 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/card/73-19>

14. Гребельник О.П. Аналіз наслідків застосування додаткового митного платежу як регулятивного заходу стабілізації платіжного балансу. Вісник КНУД. — 2016. — № 5 (103). — С. 50—59.

15. Внутрішнє та зовнішнє становище України в 2018 році". — К.: НІСД, 2018. — 688 с.

16. Про затвердження методик проведення аналізу впливу та відстеження результативності регуляторного акта Постанова Кабінету Міністрів України; Методика від 11.03.2004 № 308 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/308-2004-%D0%BF>

17. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018—2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/proshvalennya-konceptiyi-rozvitku-cifrovoyi-ekonomiki-ta-suspilstva-ukrayini-na-20182020-roki-ta-zatverdzhennya-planu-zahodiv-shodo-yiyi-realizaciyi>

18. Пісмаченко Л.М. Державне управління зовнішньоторговельною діяльністю в умовах інтеграції України у світовий економічний простір: механізми регулювання та контролю: автореферат д. з держ. упр. — Київ. Національна академія державного управління при президенті України. — 2008. — 30 с.

References:

1. Olefirenko, V.V. (2015), "Non-tariff regulation of commodity exchange in the global trading system", Ph.D.

Thesis, Global economy. DVNZ "Kyivskiy natsionalnyi ekonomichnyi universytet imeni Vadyma Hetmana. Kyiv, Ukraine.

2. Demianuk, O. (2013), "Topical issues of non-tariff regulation of foreign economic activity in Ukraine", Visnyk TNEU, № 4, pp. 94—102.

3. Kuleshov, A. V. Haifutdynov, V. A. Shyshkyna, O. V. (2011), Torhovie ohranycheniya y zapreti: uchebnoe posobyе [Trade restrictions and prohibitions: tutorial]. Sankpeterburh, Russia 456 p.

4. Berezniuk, I. H. Nestoryshyn, I. V. (2014), "Non-tariff regulation as the main element of foreign economic policy of the European Union", Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn, Vol. 118 (part I), pp. 145—151.

5. Hrebelynyk, O.P. Steblianko, M.D. (2010), "Comparative analysis of theoretical approaches to non-tariff regulation", Mytna bezpeka, № 1. pp. 24—34.

6. The Verkhovna Rada of Ukraine (2019), "The Customs Code of Ukraine", available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (Accessed 27 January 2019).

7. The Verkhovna Rada of Ukraine (2019), "On foreign economic activity", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12> (Accessed 27 January 2019).

8. Shevchuk, S. V. (2018), "Customs interests of the state: principles of security and criteria of detail", Formuvannia rynkovykh umov v Ukraini, № 6 (205), pp. 25—32.

9. Mytna polityka ta mytna bezpeka Ukrainy [Customs policy and customs security of Ukraine]: monohrafiia (2013); za zah. red. P.V. Pashka, I.H. Berezniuka. Khmelnytskyi, Ukraine

10. The official site of World Trade Organisation (2018), "Non-tariff measures", available at: <https://i-tip.wto.org/goods/Forms/GraphView.aspx> (Accessed 27 January 2019)

11. Nazarenko, O. (2013), "Comparative analysis of methods of non-tariff regulation of foreign trade of Ukraine and foreign countries", Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo, № 4 (69), pp. 39—45.

12. Melnyk, T. M. Puhachevska, K. S. (2014), "Non-tariff protectionism in the EU and Ukraine", Biznes Inform, № 1, pp. 20—27.

13. The Verkhovna Rada of Ukraine (2014), "On Measures to Stabilize Ukraine's Balance of Payments in accordance with Article XII of the General Agreement on Tariffs and Trade 1994", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/73-19> (Accessed 27 January 2019).

14. Grebelynyk O. P. (2016), "Analysis of the impact of additional customs payments in promoting the balance of payments stability", Visnyk KNUUD, № 5 (103), pp. 50—59.

15. On the Internal and External Situation of Ukraine in 2018 (2018), Analytical report to the annual message of the President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine, K.: NISD, 688 p.

16. Cabinet of Ministers of Ukraine (2018), Order "On approving methods of conducting an analysis of influence and monitoring the effectiveness of a regulatory act" available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/308-2004-%D0%BF> (Accessed 27 January 2019).

17. Cabinet of Ministers of Ukraine (2018), Order "On Approval of the Concept for the Development of the Digital Economy and Society of Ukraine for 2018-2020 and approval of the plan of measures for its implementation", available at: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/proshvalennya-konceptiyi-rozvitku-cifrovoyi-ekonomiki-ta-suspilstva-ukrayini-na-20182020-roki-ta-zatverdzhennya-planu-zahodiv-shodo-yiyi-realizaciyi> (Accessed 27 January 2019).

18. Pismachenko, L.M. (2008), "State management of foreign trade activity in the conditions of Ukraine's integration into the world economic space: mechanisms of regulation and control", Ph.D. Thesis, Governance, Natsionalna akademiia derzhavnoho upravlinnia pry prezidentovi, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 07.03.2019 р.